

K Ü L F Ö L D I   K R Ó N I K A

Új német regényírók.

Egy fiatal magyar pamfletista a művész természetes és kötelező kiállásának mondja a baloldali intellektuelizmust. Zárójelben még megjegyzi, hogy igazi művész nem is lehet más, mint baloldali intellektuel, és kimondja, hogy számottevő eredményt a szellem területén csak ezek értek el. Itt elsősorban Németországra utal. A kör azonban, amelynek kezdő görbéje után ítélezik és jósol, már bezárult. És a vége mást mutat. Eredmény-e vagy pedig a fejlődés holtpontja, — de a baloldali intellektuelek *csődjét* mutatja. Hogy holtpontról lehet csak beszélni, az természetes. Egy ennyire döntő hatalmi átváltás közben, mint a német volt, egyelőre nem hallgat, hanem várakozik a szellem. A gyepők a megnyugvásig a salak kezében vannak. De mindenestre, ami ma Németországban történik, az a szellem tisztítását tűzte ki célul. A baloldali intellektuelek csődje pedig éppen az, hogy erre sor kerülhetett. És vak vagy rosszhiszemű az, aki ebben a tisztításban a kultúra halálát látja. Mert tulajdonképpen egy kultúra megmentéséről van szó. Hogy pedig a német kultúra idejuthatott, abban a Vilmos császár korabeli államhatalmon kívül éppen ez a terméketlen baloldali intellektuelizmus a ludas.

A baloldali intellektuelek és II. Vilmos. Ha szellemi irány terméketlen, akkor veszélyes is. Hiszen irányt mindig az eredmény igazol, az eredmény pedig az új nemzedék. Abban a pillanatban azonban, amikor ez visszaüt, az irány nagy egyénisé-

gek tévedése. Ilyen nagy tévedés a német irodalom élő halhatatlanjainak baloldali intellektuelsége. Természetesen, senkinek sem jut eszébe elhallgatni, hogy ami értéket a német szellem a háború előtt és után nyújtott, az baloldali intellektuel indítású volt. Ami azonban áll a multra, ritkán szokott állni a jövőre. Mert mi volt ezeknek a nagyoknak «baloldali intellektuelsége»? Menekülés és visszahatás II. Vilmos és egy tunya, mamelek nemzetieskedés ellen. Hadakozás a szellem tisztasága érdekében, amit ez a Vilmos császár-korabeli légkör ugyanabba a veszélybe sodort, ahova később a baloldali intellektuel tisztítók visszavitték. És ez: a teljes kimerülés, helyesebben: az ártalmas kimerülés. Hogy ma már egy Ernst Robert Curtius is (akit alig lehet túlzott nacionalizmussal vádolni) kijelenti: *Deutscher Geist in Gefahr*, az nem véletlen. Mert igen: veszélyben a német szellemiség. És nem is hallgatja el, mit ért veszély alatt. Curtiust kinevezhetik árulónak (ki is nevezték), de a tények beszélnek: a baloldali intellektuelek adósak maradtak az állásfoglalással, épp azzal, amin áll vagy bukik minden hitvallás. Nagy alkotásokat létrehoztak, de elmaradt a szellem megújítása. Amikor pedig erre ráeszméltek, már késő volt. És ilyenek az eredmények is: a tudás és dialektika fegyvertárai. Megbeszélések a mindenség — kor — egyén kérdéshármasról egy-egy vaskos regény álarcában. Sinlefkettetés, alagút-fúrás, őrházépítés, de hol van akár csak egy állomás is? Munka a végte-

lenbe, ami után nincs tovább. A Zauberberg hitvallás a baloldali intellektuel-beállítottság mellett, egy óriási lelkiismeretfurdalás szülötte. De nem hiszem, hogy ugyanez a Thomas Mann örömmel és ne keserű szájjal üdvözölje a saját nyájában Erich Kaestnert vagy Hermann Kestent, vagy akár a saját fiát: Klaus Mannt. Pedig utódai a szellem vérségének a jogán, egy fejlődésképtelen szellem fejlődése. Ugyanakkor pedig kézenfekvő példa, hogy mivé változhat át egy szellem, mely negatívumokkal dolgozik.

Az erkölcs mint sarokkérdés. Mert az utódoknál már megtörténik a döntő lépés a negatív élet és művészetfölfogás felé. Az erkölcs igényével lépnek föl, sőt egyik jellegzetes képviselőjük: Erich Kaestner regénye alá oda is írja: egy moralista története. Hőse, *Fabian*, életre-halálra ki-viendő céllá teszi az objektivitást. Gyakorlatban: mindennek csak a visszáját mutatni meg, azzal a fölkiáltással, hogy a világ úgyis bolhacirkusz. A végletes objektivitás: cinizmus. Cinikus munka pedig nem lehet művészi, ha írója művész is. Éppúgy, ahogy egy felcser nem lehet egyetemi tanár, ha nincs előképzettsége, ahogy egy féllábú nem járhat kétlábbon. Így talán nagyon merev a megfogalmazás, de mindenesetre: nem lehet telített alkotás. Fabian objektiv moralista. De német a szó vilmoscsászári és nagyfrigyési értelmében. Más szemében diadallal fedezi föl a szálkát, sajátjában nem veszi észre a gerendát. Vagyis jellegzetesen elfogult német egyéniség. Ennek az egyéniségnek eredménye csak negatív és haszontalan lehet. Egy lépéssel sem jut előbbre. A regény vége éppolyan, mint az eleje: nincs megoldás. Az ilyen szabású munka a Zauberbergék és Der Kopfok folytatása. Folytatása? Csődje, az egész baloldali intellektuel szellem bevalatlan bukása.

Klaus Mann nem ilyen határozott. A megoldást, amit Kaestner nem tud kicsikarni, legalább kihelyezi a végtelenbe (*Treffpunkt im Unendlichen*), de regényének alapja ugyanaz a negatív világ, mint a Fabiané. Bár itt az erkölcsregény igényei nagyobb arányokban jelennek meg és háttérbe tolják a főhőst. Teljes képet akar adni Berlin — 1932. társadalmáról. Megüti a teljes hangsor minden egész és félhangját és reméli, hogy ezzel az egész varázslatát is tudja adni. Néha valóban rátalál az ábrázolás mértékére. Ilyenkor nagyot ugrik a regény: a teljes társadalom egyszerre jelenik meg. Igazi elbeszélő értékei érvényesülnek történelmi regény kísérletében (*Alexander*) is. De tapintatos és nem akar kiütni a sorból: lemond az ítélekezésről.

Az állásfoglalás vágya jelentkezik Hermann Kestennél. Baloldali intellektuel, Thomas Mannéknál tanult nagyregény-írást, de a vágy maga nyílt marxista hitvallás. Utolsóelőtti regénye, a *Glückliche Menschen*, azonban így is egyike az utóbbi évek legjobb német regényeinek. A szó szoros értelmében regény. És nem önéletrajz, pszichológiai kísérlet. A nagy regényírók hagyományain halad, s körülbelül ez az egyedüli hagyomány, amit tiszteletben tart. Kereksége, a mellett, hogy szűzien epikus foganatás, drámai. Az embereken keresztül az idő cselekszik és hőse, Max Blattner, már az elején lemond arról, hogy moralista legyen. Ha hibátlan alkotáshoz a feszültség túlcsoordultsága kell, akkor ez hibátlan alkotás az utolsó fejezetig. Mert végeredményben Kesten is nyitvahagyja a regényt. Tulajdonképpen ő se vigasztaló jelenség a német szellem és a baloldali intellektuel fejlődése számára. Dícsérete talán csak a műfajtisztelő zavara a tiszta műfaj előtt.

Hajszja az erkölcs után: Otto Zarek regénye, a *Begierde*. Hatalmas

igények, jóakarát, de az arányok szét-nyomják a mondanivaló falait. Heinz Liepmann vonzó továbbfejlődés a tehetség magávalsodró ereje nélkül. (*Die Hilflösen, Nächte eines alten Kindes.*)

Az erkölcskérdés divatkérdéssé válik a fölkapott Irmgard Keun regényeiben. A cinikus Courts-Mahler. Regényei (*Gilgi, eine von Uns; Das kunstseidene Mädchen*) úgynevezett erkölcsregények. És valójában? a közismert szerelmi egyenlet, ahol az ismeretlen az «erkölcs», az eredmény pedig természetesen a happy-end. Egy-egy regénye olyan, mint az a híres lóbetegségekről szóló könyv, melynek címlapján ábrázolt lovon minden lóbetegség megtalálható. Itt is: sorra le lehet számolni a baloldali intellektuelizmus összes rossz szimptomáit. Szemmelláthatólag Keun nyomain halad Christa Anita Brück. (*Schicksale hinter Schreibmaschinen.*) Komolyabbá letagadhatatlan marxista íze teszi.

Egy másik világ. A lelki átváltás szüksége lassan mégis jelentkezik. Eleinte Fink mutatott valamit az új ember és egy másik német világ igényéből. Itt még nehezebb lehet határozott fordulásról beszélni. De feltűnő, hogy az ember, aki szinte egyedüli tárgyává lépett elő a háború utáni regényeknek, mindinkább változik és tisztul. Ez az új ember első-sorban közösségi ember és vele egyszerre eltűnik az olvasónak az az érzése, hogy minden regény tulajdonképpen a főhős önéletrajza.

Georg Fink még a válaszúton van. Hőse Theodor König, a félzsídó fiú. Életének örök élménye, kihagyás nélkül visszatérő vezérszólama: éhezem. (Innen a cím: *Mich Hungert.*) Tulajdonképpen még nem az új ember. Szétfolyó, szervesetlen, de akinek már van világnézete, amiben egy új világ első csirái ígérnek. Világnézet mégis, ha egyelőre nem lehet megállapítani,

hogy valami szelíd marxizmus vagy keresztény humanizmus-e valójában. Sajnos, a regény erősen önéletrajz. Így elkerülhetetlen a fecsegő érzelmesség. Az érzelmesség pedig burkolt dilettantizmus. Második regénye (*Hast dich verlaufen?*) sem győzött meg még eléggé, hogy céhbéli íróval van-e dolgunk.

A hatalmi átalakulásnak első igazi jeleit azonban, annak az óriási küzdelemnek, hogy átmenthesse magát a második birodalomból a harmadikba, karmolásait és sebeit Hans Fallada mutatja. Egy kisvárosi szatírája már mutatta szándékait. (*Bauern, Bomben und Bonzen.*) Második regényének hőse Pinneberg, a német fiatalember a háború után. (*Kleiner Mann-was nun?.*) Bölcsője egy nyitott sír szélén állott, s mire felnőtt, a sírra már a fejfa is rákerült. Tényekre építette föl életét. Tisztában van azzal, hogy tizenhárom évvel a háború után nem érdemes moralistává lenni. Veszi az életet és vállalja is. Életének főkérdése: most mi lesz? csak sarkalni tudja. Neki nincsenek visszafelé elsült ábrándjai, mint a Fabian-féle embernek. Tiszta ember és az új ember, akinek ötödik bordaközében a szíve lüktet és nem a Hemmungjai. Erre az új emberre helyezi regényét Fallada. Természetesen nehezen lehetne szociálistának nevezni. Inkább önkéntelen nála, hogy már számol a haladó polgári renddel. Bátor és egyenes. Típusa a ma írójának, és élénk ellentmondása annak az állításnak, hogy a művész csak baloldali intellektuel lehet.

Kicsit elnyújtottabb, de nem kevésbé cselekvő és robbanó Josef Maria Frank első számottevő regénye, a «Keine Angst vor Morgen». Szinte párdarabja a falladai elbeszélő módszernek. Humora talán még világosabb, ha egy kicsit nehezkés is. Német humor: a Wilhelm Raabe népes családjából. Siegfried von Vegesack.

(*Das fressende Haus.*) Kimondott német regény és kimondott német író, akit, amint a *Niederdeutsche Welt* túlozza, «smerni és megtartani német nemzeti kötelesség lenne». A korváltás szüksége jelenik meg itt is és méginkább Karl Jakob Hirschnél. Mint kulturtörténeti adat értékes elsősorban regénye (*Kaiserwetter*), a háborúra érő hannoveri társaságról.

Háború és béke. A háborús regények végleg fölszámolták a német naturalizmust. Befejezni és megkezdeni: dilettánsok munkája. És azok, akik a német háborús regénnyel pontot tettek a naturalizmus mögé (melynek sosem volt meg az a vívőereje, mint a miénknek), ezzel körülbelül úgy kerültek az irodalomtörténetbe, mint Pilátus a Krédóba. Azonban elfoglaltság, sőt nagyképűség lenne egy Remarqueban, egy Rennben, egy von der Vringben csak dilettánsokat látni. Erich Maria Remarque erős stílus és hangulat-érzéke, az «Im Westen nichts Neues» néhány feledhetetlen lapja akkor is íróról beszél, ha azzá elsősorban tömegsiker szentelte és akkor is, ha második regénye erősen kiábrándította azokat, akik hittek írói többletében. Ludwig Renn sokszor emberi mélysége feledteti az egész gyakran céhenkivüliségét (*Krieg*), ha a *Nachkrieg* csak a siker fölhighitása is. Sokan pedig ma is céhbelit látnak Georg von der Vringben (*Soldat Suhren, Camp Lafayette*), aki mindkettőjüknél teljesebb mértékben tudott az emberi élményből írói élményt és írói alkotást kiszűrni. Háború és béke: az ellendarab rendszerint gyengén sikerül. A tömegsiker az oka? vagy talán az a közhit talál igazolást: hogy akié a háború volt, azé nem lehet a béke? Mert ez hiányzott: a béke élménye nem tudott fölizzani a háború élményének hőfokára. A hőmérséklet különbségét kiegyenlíteni és két egymásrakövetkező kötetben a háború és béke szín-

tézisét adni, egyedül Ernst Glaeser tudta. Két első regénye szerves egység. *Jahrgang 1902*: 1902 évfolyamának gyerekevei a háború alatt, melynek közepén és a végén ott a forradalom. *Frieden*: a forradalmas béke, ahová belenő a két regény hőse, az a fiatal úrigyerek, aki a Hinterland háborús élményei közt találja meg útját a marxizmusig. Irányregény? Glaeser elsősorban író. Ritka ereje van az idő fölött. Azt hiszem, Kárpáti Aurél írja Tolstoj Háború és békéjéről, hogy nem érezni benne az időt. Gyerekek felnőnek, de hogy hogyan, azt nem látjuk. És ezt tudja Glaeser is: az első lapon gyermekekről ír, akik a második regény végére «végzetesen» felnőnek. A változás szakaszait nem látjuk, csak a változást. Az író kezében tartja az időt és cselekedtetni. És ez az igazi regény.

A béke regényét írta meg Joachim Maass. Az elosztályozás a Zeithub-fiókba tette második regényét, a *Widersachert*. De tulajdonképpen nem dokumentuma ez a békének. A költő lép előtérbe, aki szerencsés kézzel bogozza össze a költészetet és a szociális életszemléletet. Inkább költészet mint Zeithub, éppúgy mint első könyve: *Boheme ohne Mimi*. Zeithub és a félmult találkozik Joseph Rothnál. A teljes korszerűségbe azonban sose tud beletörni, akár a zsidó Jób történetét hozza mai környezetbe (*Hiob*), akár a császári Bécs ragyogó atmoszféraérzéssel megjelentett levegőjéből hoz át a mába embert és mesét. (*Radetzky Marsch*.) A költő és lélekismerő jobban érdekel, mint a «Zeitdichter», akinek ki akarják játszani.

Zeitdichter August Scholtis is, aki a felsősziléziai katasztrófa történetét írja meg. (*Ostwind*.) Fajtszta német műfaj: politika és *Menschensliebe*, a keletnémet regények megéjtő levegőjével, ami Paula Groggernekis (*Grimmington*) egyik vonzó-

ereje. Hans Carossa passzív körében ír Paul Alverdes. Nagyobb elbeszélése (*Die Pfeiferstube*) háborús történet, ahol a háború metafizikája a fontosabb. És talán itt lehet félig a Zeitbuch határán megemlíteni egy Martin Beheim-Schwarzbach, egy Arnolt Bronnen, egy Ernst Pentzolt, egy Martin Bauer neveit.

Közjáték. Vannak időnkivüli írók, akiknek akkor sincs közük az időhöz, ha éppen róla is írnak. Ilyen W. E. Süskind. Első regénye, a *Jugend*, az infláció fiatalságáról szól és annak útjáról az életben. A kórképben pontos körképet ad. Ahogy mondani szokták: a »degmaibb ma« a fősze-replő. Megbeszéli benne a korszerű kérdéseket, megjelenik benne a politika és élő emberek keverednek a regényhősök közé: világos törekvés a baloldali intellektuel-szellemű nagyregény felé. De arról is árulkodik a munka, hogy írójának nem ez a területe. A fölületek helyett egészen mélyen lent van, az emberi lélek döntő rétegeiben. Ezt a gyanut igazolja második regénye (*Mary und ihr Knecht*) az alappá tett kérdéssel: mi erősebb, származás vagy nem? Van különböző életbeállítottságú és más-más kulturkörből származó ember közt platform a harmonikus együttélésre? Le tudja-e az ösztön győzni a szellemet és áthidalni azt a távolságot, mely úr és szolga közt érzelmi téren tátong? De mégse pszichoanalitika. Az utóbbi években egyre gyanusabb a pszichoanalitikus regényírás. Többször csap be, mint kielégít. Süskind szerencsés: főlegyníti ezt a haldokló lélektani törekvést. Könyve a legmélyebb költészet, az öntudatlan költészet, melynek számára tér és idő épp olyan lényegtelen, mint az idő számára az óra és a tér számára a méterrendszer.

Exkluzív író Süskind, és ez Peter Mendelssohn is. A költészetet emeli regényébe úgy, hogy a hangot végig

tartani tudja. Két első nagyvárosi regénye után jelenik meg a *Schmerzliches Arkadien*, eichendorffi színeivel. És eichendorffi nehézkességével is. Mert költészet költészet legyen a talpán, ha pótolni tud mindent egy regényben. Mendelssohn költészete még nem érett föl annyira. És ez zavar.

Utazás az ismeretlenbe. A vándor-ösztön jellegzetesen német vonás. Kacérkodás a robinzoni életformákkal, menekülés az én elől: az a ki-kötő, ahová minden német egyszer bevez. Az irracionalitás ütközik ebben elő, amit úgyis lehet fogalmazni (fogalmazták is): hogy egyszer minden német megbolondul egy kicsit és elutazik valahová. Ha ez csak Velence is, mint Thomas Mann Aschenbachjának Velenceje, akkor is igaz.

Heinrich Hausert első regénye után (*Brackwasser*) az adakozó német kritika megajándékozta a »német Jack London« jelzővel, és a következő kettőt is sietett értékké fémjelezni. (*Donner überm Meer, Noch nicht.*) Holott elsősorban riporter, irodalmi és párszázoldalas riportokkal. Jel-szava: ha rövid a meséd, toldd meg egy színes cikkel. Mindamellett a kritikusok kedvence, akik mélységeket szeretnek kibányászni belőle és rejtélyesnek nevezik. Ami azonban például a *Noch nicht*-ben van, az egyelőre még nem rejtély, és minden bonyolultsága csak annyi, hogy az elhagyott férfi lelki állapotát a kétségbeeséstől a megnyugvásig, egyező hőfokú tájleírásokkal helyzettesíti be. De becsületes: óvakodik attól, hogy regényírónak nevezze magát.

Kurt Heuser Afrikába menekül a civilizáció és önmaga elől. Legfőbb erénye, hogy a dzsungel-romantikát át próbálja menteni a komoly irodalom területére (*Die Reise ins Innere*) vagy pedig a kalandos regénynek (*Abenteuer in Vineta*) ad külön színt vele. Az anyagot könnyebb kezek és

a hollywoodi filmgyárak elírták már előle, de meséit szinte már barátság-talan lélektani tudással bonyolító elbeszélőtehetsége magasan kiemeli.

Balder Olden a komoly irodalom kalóza. Hangsúlyozza a goethei elvet, és élő emberekről, megtörtént eseményekről ír. Elsőnek a nagy német gyarmatosító, Carl Peters életét írja meg (*Ich bin ich*), aztán utazásait higitja föl (*Flucht vor Ursula*) és sűríti össze (*Ziel in den Wolken*) regénynek. Beállítottsága a jellegzetes balti dekadencia és az irodalmiaskodó fontoskodás, mely a bírálatot is megtevéstette. (És bár csak ő tevéstette volna meg a német bírálatot.)

A német föld igézete. Az egyiknél a cél: Afrika, a másiknál: maguk a felhők. Manfred Hausmann időtlen vándor. Regényei a német nyugtalanság regényei. Új életformákat keres az ősi ember bevallott naivságával. És amit ezen felül ad, az előtt valóban le kell venni a kalapot: a lelki élet teljes csillagképe, az életnek leszűrt lényege, melybe már a végtelenség ölel bele. Önkéntelenül csak egy levitézlett jelzöt lehet eléje biggyeszteni: kozmikus. *Lampion küsst Mädchen und junge Birken*: ez első regényének a címe. Aki a francia regényelképzelésben nőtt föl, az alig tartja majd regénynek, mert pontosan az hiányzik belőle, ami a regényt regénnyé teszi. És ilyen a második is: *Salut gen Himmel*. Hősük Lampion, aki segítségért, megnyugvásért — valami metafizikai megnyugvás ez — kiáltva csavarogja be nyugattól északra Németországot, és éppen ezt nem találja meg. A két kötet hatalmas lendületű kiáltás Isten felé méltányosságért és egy «szikra emberiségért». És közbül: az állandó kisülésre fölérettség, a belső feszültség tizezer volta. Regények a himnusz és az idill határán. Ami pedig szinte varázsos erővel csap föl minden sorából, az a német föld igézete. A tájszépsé-

gek a Rajna partján, az Isar mellé-ken utánozhatatlan szépséggel emelkednek ki a sorok közül. Az északi tenger a háttér és az egyik főszereplő az *Abel mit der Mundharmonika*-ban. Úgynevezett gyerekregény, tengerészregény, és megint nem regény. Mindamellet Hausmann legmagasabb pontja, ha ilyen egyenletesen fűtött tehetségnél emelkedés elképzelhető. A teljesség lep meg és vág földhöz itt is. Egy maroknyi gyerek másfél napjában a tengeren, érzékelteti a létezés minden kínját és minden örömet. Ami másutt tíz oldal, az itt félmondat. Varázsvesszeje van ennek az embernek vagy inkább a stílusának: amit megérint, ott aranyra talál. Magasabbrendű és mélyebb költészet alig van a német irodalomban, mint az övé. És értékállóbb költészet, mert az örök emberi szól belőle.

Ha rokonát keressük ennek a költészetnek, akkor a Karl Heinrich Waggerl költészetére kell mutatni. A német föld (a bajor hegyek ezúttal) másik költője és varázslója. Ritka erejű tehetség, aki a holdkóros, vagy inkább a megszállott művész hatodik érzékével kerüli ki azokat a veszélyes vidékeket, ahová elbeszélő modora vihetné. Mi ez a modor? Szabad líra, meg-megálló bölcsködés, nyugodt elidőzés a részletekben: — mesemondás. De mégis mennyire összetartja a mesét (*Schweres Blut, Brot*), hogyan kihozza ezekből a különös, magas-hegyvidéki emberekből az önkéntelen, a mindig kész drámát. Hogyan tud embert látni és láttatni! Vannak lapjai, vannak mélységei, ahová előtte még senki se vitte az embert. Vannak hangulatai, melyek jobban fölráznak, mint másnak egész életműve.

És a szerelem. A szerelem alig anyaga ennek a fiatal német írónemzedéknek, ha pedig igen, akkor is kevés az igazi és az eredeti érték. Ez a terület ugyanis legfőbb kiviteli értéke

a német szórakoztató regényírásnak. Előtte ott áll a tábla: Cave amorem! Úgyhogy tiszta szerelmi regény (ha lehet tiszta témájú írásokról beszélni) alig van. Giccs és szerelmi regény: a keskeny ösvényen még a nyugott elbeszélő-vérmérsékű Karl Friedrich Borée is minduntalan a giccsel segíti ki magát. (*Dor und der September.*)

Joe Lederer az egyetlen, aki új színeket tud hozni és hoz is. A bíráló hajlandó először azt az íróat látni benne (*Das Mädchen George*), akinek látóhatárát a szerelem zárja le, de később kénytelen a szerelem egész emberi mélységét észrevenni (*Musik der Nacht*), ami csak a Sigrid Undset korai szerelmi regényeiben jelenik meg ilyen telítettséggel. Joe Lederer a szerelem metafizikusa. Hogy ugyanakkor ügyesen eltalálja a szórakoz-

tató regény hangját is, az külön szerencséje. És a ponyva nemesedése.

*

És most előrepillantást adni? Az elején egy szellem holtpontjáról beszéltünk. Jósolni tehát egyelőre nehéz. Vagy lehetetlen. Az utak azonban lassan tisztulnak, a ma zavarai elülnek és lassan a forradalom szerencsései is átadják a helyüket az igaziaknak. Most még csak sejteni lehet. A sejtés azonban mindig a tényérből-jóslás eszköze marad. De nehezen hihető, hogy az idő, amikor előrepillantást lehet adni, még messze van. Azt azonban már meg lehet állapítani, hogy csak földtisztulás jöhet. Amit újjászületésnek is lehetne mondani,

Thurzó Gábor.

Párisi színházi levél.

Coriolanus örök szavai, melyekkel a köztársaságot korholja, ezúttal is megtették a maguk hatását a Comédie Françaiseben, sőt annak falain kívül egész Párisban, amelyből a tanulságot legsúlyosabban a köz-tiszteletben álló M. Fabre, a C. F. igazgatója vonta le. Elmozdításának zavarai azonban arra minden esetre alkalmasak voltak, hogy a közönség figyelmét és érdeklődését a történelmi jelentőségű színház, sőt Páris egész színházi élete tartósan megszerezze magának. Az érdeklődést a Comédie Française-nak különben nem volt nehéz felkeltenie, hiszen csak nemrégiben támasztott meglehetősen nagy szenzációt az, hogy Molière nőalakjainak, a Célíméneknek és a többieknek ma kétségtelenül legigazibb megszemélyesítője, Cécile Sorel szabadságot kapott, hogy music hallban — még ha a Casino de Parisban is — fellépjen és ezzel az eddig

e téren verhetetlennek tudott Mistinguett komoly vetélytársa legyen. A premiéret és majdnem minden egyes előadást a lelkesedő és a korholó, a merész színházi tettnek tapsoló és a szellemesen csipkelődő kritikák és cikkek özöne kísérte. Cécile Sorel, a méltóságos nőalak, a francia klasszikus szellem és a deklamatorius stílus ragyogó megszólaltatója music hallban és revueben a star! A cikkáradatban talán legszemélyesebb a Paul Achardé, aki az Allo Parisban — e szép folyóiratnak a szerkesztője egyébként magyar származású és az egyik legnagyobb párisi könyvkiadó, a J. Ferenczi et Fils tulajdonosának a fivére — csak a «lépcsős hölgynek» nevezi Sorelt, aki egyebet sem tesz, csak száll, egyre jobban lefelé száll a lépcsőn s más már nem is hiányzik, minthogy Mistinguett hagyja oda dicsőségei színterét, a Foliest és a Comédie Françaiseben szavalja Cé-